

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

Бобул Іван Васильович

УДК 111.11:7.038.6:008

**ЖАНРОВІ ФОРМИ ТА СТИЛЬОВІ КОНОТАЦІЇ ВОКАЛЬНО-
ЕСТРАДНОГО ВИКОНАВСТВА В МУЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНИ
КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ**

26.00.01 – теорія та історія культури

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Київ – 2018

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

Робота виконана на кафедрі естрадного виконавства Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв Міністерства культури України (Київ).

Науковий керівник:

доктор мистецтвознавства, професор
Шульгіна Валерія Дмитрівна,
Національна академії керівних кадрів
культури і мистецтв,
професор кафедри естрадного виконавства

Офіційні опоненти:

доктор мистецтвознавства, професор
Самойленко Олександра Іванівна,
Одеська національна музична академія імені
А. Нежданової,
проректор з наукової роботи

кандидат мистецтвознавства
Каблова Тетяна Борисівна,
Київський університет імені
Бориса Грінченка,
завідувач кафедри інструментально-
виконавської майстерності Інституту
мистецтв

Захист відбудеться 29 листопада 2018 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.850.01 у Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв за адресою: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 15, ауд. 201.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв за адресою: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 11.

Автореферат розіслано 26 жовтня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор історичних наук

В. В. Карпов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми та проблемного змісту дисертації зумовлюється зростаючою роллю естрадного виконавства в організації культурного простору сучасної України, звідси – потребою пояснити природу та причини впливу даного мистецького феномена у контексті процесів соціокультурної комунікації. Поряд з цим зростає значущість питання про національну самобутність та професійні засади української вокальної естради, також про принципи жанрової стратифікації українського вокально-естрадного виконавства.

Серед магістральних тенденцій стильового розвитку вокально-естрадного виконавства настійливо виділяється академізація, але з особливими рисами, тобто суттєво оновлена та перебудована відносно попередніх сталих форм. Водночас в галузі естрадної музики теж вже існує власна «класика» та інші ціннісні орієнтири, подібні до художньо-естетичних критеріїв традиційної «серйозної» музичної творчості.

Відтак важливим постає розкриття тих аспектів, жанрових та стильових рис естрадної пісенної творчості, які дозволяють їй поступово перетворюватись з «легкої» музики на серйозне, затребуване широкою суспільною свідомістю, мистецтво, здатне пропонувати та розв'язувати нагальні питання як спільного, так і індивідуально-особистісного людського життя, вірніше – виявляти глибинну спорідненість другого з першим, що й забезпечує той *ефект «масовості»*, у його *позитивному значенні*, який вирізняє естрадну пісенну творчість.

Зв'язок теми дисертації з державними програмами, науковими напрямами академії та кафедри, на якій виконувалась дисертація. Дисертацію виконано на кафедрі естрадного виконавства Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв відповідно до тематичного плану науково-дослідницької діяльності НАКККіМ. Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (протокол №9 від 16 квітня 2016 р.), відповідає комплексній темі «Актуальні проблеми культурології: теорія та історія культури (реєстраційний номер 0115U001572).

Науковим завданням дисертації є виявлення особливостей жанрово-стильової характеристики вокально-естрадного виконавства в Україні в кінці ХХ – на початку ХХІ століття.

Мета і завдання дослідження.

Мета дослідження – визначити чинники та засоби жанрового формотворення та стильового розвитку вокально-естрадного виконавства в Україні кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Завдання дисертації:

- визначити провідні тенденції жанрової стратифікації українського вокально-естрадного виконавства у загальному соціокомунікативному контексті;
- виявити системні риси українського вокально-естрадного виконавства як художньо-естетичного явища;
- розкрити семантичну своєрідність вокально-естрадного українського виконавства з позиції теорії інтерпретації;
- виокремити стильові тенденції проектування «життєвого світу» в естрадному вокальному співі, зокрема процес стильової адаптації естрадного шлягеру в творчості українських естрадних співаків;
- висвітлити явище нового академізму у жанрово-стильових формах естрадного вокалу;
- розкрити значення образу особистості у музично-естрадній творчості.

Об'єкт дослідження – вокально-естрадне виконавство в Україні кінця ХХ – початку ХХІ століття як автономний соціокультурний та художньо-естетичний феномен.

Предмет роботи – системні жанрово-стильові іманентні та експліковані властивості, якості вокально-естрадного виконавства в Україні кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Хронологічні межі дослідження визначаються, з одного боку, характеристиками основних етапів формування українського естрадного вокального виконавства, відповідно до нього – української естрадної пісні, котрі охоплюють період 60-х – 80-х років ХХ століття, з іншого – актуалізацією феномена сучасного українського естрадного співу та особистості сучасного українського естрадного артиста-співака, що примушує виділяти останні десятиріччя, тобто кінець ХХ – початок ХХІ ст.

Матеріалом дослідження є, по-перше, наукова та науково-публіцистична література, присвячена питанням естрадної вокальної творчості, по-друге, визнані артефакти української естрадної музики, текстові чинники естрадних вокальних творів, біографічні дані про творчість

естрадних українських співаків, документи особистих архівів естрадних співаків.

Методологічна база дослідження утворюється сумою методологічних підходів, серед яких головними постають культурологічний (дозволяє розкривати жанрову природу вокально-естрадного виконавства та семантику жанрових форм у галузі естрадного мистецтва), семіологічний (веде до вивчення специфічних особливостей словесної та музичної мови, що лежить в основі естрадного співу), текстологічний (обумовлений інтерпретативною специфікою музичної естради) та компаративний мистецтвознавчий (передбачає широке, водночас аналітично поглиблене, порівняння різних мистецьких видів та форм). Узагальнюючим стає діалогічний дискурсивний підхід, розвивається впродовж всього дослідження та визначає його категоріальні настанови.

Поставлена в дисертаційному дослідженні проблема вимагає комплексного залучення методичних підходів таких галузей суміжних гуманітарних наук, як філософська естетика, соціальна психологія, музична психологія, когнітивістика, музикознавство, вокальна педагогіка.

Теоретична база дисертації сформована відповідно до зазначених методологічних напрямів. Її складовими є:

- дослідження, що містять розробку підходів до вивчення вокального мистецтва, вокально-виконавської творчості, зокрема у галузі естрадно-масової культури (Є. Андрєєв, В. Антонюк, А. Арутюнова, Н. Говорухіна, Н. Дрожжина, А. Євгенєв, І. Ісаєва, О. Клипп, О. Колубаєв, В. Кузнєцов, Я. Левчук, Т. Мадишева, М. Мозговий, М. Муратов, В. Откидач, І. Палкіна, Л. Романова, Т. Рябуха, Т. Самая, І. Сахнова, В. Тормахова, О. Федорченко, О. Філатова, Ю. Чугунов, І. Шароєв, О. Шевченко, Р. Юссон, С. Яковенко);
- праці, що дозволяють створювати теоретичні моделі культуротворчого мистецького процесу, враховуючи його стратифікаційні рівні та семантичні верстви, тенденції концептуалізації та мовні засади, герменевтичні підходи до творчості (С. Аверінцев, А. Аврамов, Т. Адорно, Л. Акопян, М. Арановський, Б. Асаф'єв, Г. Бакулев, Р. Барт, М. Бахтін, О. Беляєвська, Е. Берн, В. Біблер, І. Блінкова, Ж. Бодріяр, М. Бондаренко, В. Бичков, Ф. Василюк, М. Вівчарик, І. Вільчинська, Л. Виготський, Г. Гадамер, О. Гриценко, Є. Гуренко, Б. Додонов, Л. Дорфман, А. Зенкова, О. Зинькевич, А. Зорін, М. Каган, Л. Казанцева, В. Карасик, О. Киришинова, І. Ковальська, О. Козаренко, О. Конніков, Н. Корихалова, Ю. Кристева, Д. Ліхачов, О. Лосєв, Ю. Лотман, В. Личкова, Ю. Лукін, Н. Луман, М. Михайлов, Л. Михайлова, М. Муратов, Є. Нагібіна, Є. Назайкинський, І. Нефьодов, П. Рікер, О. Рубб, О. Самойленко, С. Склєрова,

Е. Фромм, Й. Хейзинга, М. Холодна, Т. Чередниченко, У. Еко, М. Angerer, D. Cooke, Ch. F. D. Schubart);

– роботи, присвячені вивченню конкретних художніх явищ, жанрових форм, стильових напрямів (Є. Андрущенко, Є. Андреев, В. Аскіназі, Є. Барбан, А. Буданов, В. Васіна-Гроссман, Ю. Верменич, О. Воропаєва, Е. Кампус, О. Кизлова, Ю. Кинус, А. Козлов, В. Конен, В. Кузик, В. Кузнецов, М. Куклинська, Я. Левчук, І. Логвінова, А. Ляшок, В. Медушевський, Ч. Мукерджи, В. Окунєв, В. Олендарьов, Є. Рібакова, У. Сарджент, М. Саркітов, Н. Светлакова, В. Симоненко, А. Сокольська, А. Сохор, В. Сиров, Ю. Холопов, В. Холопова, Е. Шаймухаметова, К. Шапінська, Г. Шестаков, Л. Ентеліс);

– дослідження природи та художніх функцій шлягеру, явища шлягерності (Т. Григорьєва, Т. Кириловська, Т. Чередниченко, І. Шнур);

– праці, що дозволяють розвивати синергійний підхід до вивчення творчої особистості, зокрема образно-естетичного феномена артистичної самореалізації (В. Аршинов, М. Кузнецов, Є. Лозенко, А. Сидоров-Дорсо, І. Силантьєва, Б. Соколов).

Наукова новизна дослідження полягає в наступному:

вперше:

– визначаються стильові напрями та системні чинники сучасного українського вокально-естрадного виконавства як художньо-естетичного явища;

– виявляються тенденції омасовлення та академізації як відбиття антиномічної природи естрадних форм музичної творчості, пропонується поняття «нового академізму естрадного вокалу»;

– жанрово-стильовий зміст естрадного вокального виконавства вивчається у контексті теорії розуміння та інтерпретації;

– автономія та значущість вокально-естрадного виконавства аргументуються створенням нової ідеї особистості;

– доводиться значення особливої персоніфікації як стильової властивості вокально-естрадного виконавства;

– розкривається художньо-естетичне значення універсалізації образу особистості у досвіді повсякденної культури, свідомості.

Уточнюються:

– головні жанрово-стильові чинники та образно-семантичні складові української естрадно-пісенної творчості.

Набуває подальшого розвитку:

- емоціологічний підхід до явищ музичної творчості;
- категорія артистичної синергії стосовно вокально-естрадного виконавства;
- когнітивний напрям вивчення музичного стилю.

Практична цінність. Матеріали дисертації можуть бути використані в теоретичних навчальних курсах з історії естрадного мистецтва і теорії естрадного виконавства в закладах вищої освіти мистецтва і культури, слугувати методологічним підґрунтям та методичним знаряддям у процесі творчо-практичної підготовки естрадних співаків та естрадних співочих колективів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним науковим дослідженням. Усі наукові результати, викладені в дисертації, отримано автором особисто. Висновки й положення наукової новизни одержані самостійно. Опубліковані статті за темою дисертації (5) написані без співавторів.

Апробація результатів дослідження. Апробація результатів дослідження здійснювалася на засіданнях кафедр та міжкафедрального теоретико-методологічного семінару НАКККіМ, на 5 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, конгресах, симпозіумах, семінарах, в їх числі: Міжнародна науково-творча конференція «Трансформація музичної освіти та культури: традиція та сучасність» (Одеса: 2015; 2016; 2017); Міжнародна науково-творча конференція «Музичне мистецтво та культура: Захід – Схід» (Одеса: 2016; 2017); Міжнародній науково-практичній конференції «Мистецтво у нелінійному просторі» (Тернопіль: 2018).

Публікації. За темою дисертації опубліковані 5 статей, з них 4 – у спеціалізованих наукових збірниках, затверджених Міністерством освіти і науки України, 1 – у періодичному науковому іноземному виданні (Німеччина).

Структура роботи. Робота складається з вступу, двох розділів, семи підрозділів, висновків, що представляють головні результати дослідження, списку використаних джерел і додатків. Обсяг основного тексту дисертації – 164 с., список використаної літератури включає 282 позиції.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У Вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано провідні науково-проблемні напрями роботи, визначено об'єкт, предмет, мету,

завдання, методи дослідження, наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів. Викладені відомості про апробацію результатів дослідження, кількість публікацій, структуру та обсяг тексту дисертації.

Перший розділ «Музично-естрадне виконавство у контексті процесів соціокультурної комунікації» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Тенденції омасовлення та академізації як відбиття антиномічної природи естрадних форм музичної творчості»* відзначено, що глобалізація в масовій культурі, й насамперед в музично-естрадній, знаменується поширенням єдиних професійних канонів музично-сценічного (концертно-постановочного) вокального виконавства. Але, не дивлячись на перевагу стандартизованих шоу-програм, естрадне вокальне мистецтво, як і будь-яке інше мистецтво, є національним, оскільки ґрунтується на звуковому мисленні й інтонаційному ладі певного етносу, має свої специфічні ментальні особливості. Відтак з боку української естради відповіддю на потреби музичного омасовлення є пошук *творчої рівноваги* між вимогами професіоналізму й стандартизації світової музичної естради та індивідуальне визначення тих жанрових форм і стильових обривів музичного естрадного мистецтва, що укріплюють зв'язки з національною культурою.

Разом з тим, зростає і суттєва відмінність (при певному зближенні академічного, «класичного», та естрадного, «акласичного», хоча й орієнтованого на типізовані взірці) видів вокального виконавства, тобто професійна дистанція між формами вокального виконавства і типами артистів.

У підрозділі 1.2 *«Магістральні тенденції жанрової стратифікації вокально-естрадного виконавства в Україні»* виявляється, що музична естрада, як уже зазначалося, це складно-вибудована жанрова система, що перебуває в історичному становленні і ще не досягла останнього еволюційного рубежу, але, на той же час, вже вступила у взаємодію з такими сталими жанрово-композиційними видами, як оперета, мюзикл і рок-опера, залучаючись до творчого життя сучасних театрів; вивчаються напрями та форми взаємодії вокальної естради з джазом як окремим пісенно-танцювальним феноменом, що має власні емотивно-психологічні установки; з поп-пісенною культурою, що є явищем, котре притягає велику кількість слухачів, здатна захоплювати масову людську свідомість. Відзначається, що розвиток естрадної музичної традиції в Україні – це тривалий і складний процес, що приводить до складної жанрової стратифікації, водночас до нових жанрово-стильових мікстів тих явищ, що забезпечують потреби звичаєвої

людської свідомості і таким чином входять до змісту «життєвого світу» культури, водночас зсередини організують, перетворюють, ушляхетнюють цей світ.

Підрозділ 1.3 «*Явище нового академізму у жанрово-стильових формах естрадного вокалу*» дозволяє визначати, що сьогодні в Україні, як і по всьому світу, так звана масова розважальна, тобто популярна масова музика, набуває ознак вторинного художнього професіоналізму, тому стати естрадним співаком сьогодні не легше, аніж оперним або камерним, хоча його шлях до професійних висот є дещо іншим.

Процес академізації (або *нова академізація* – щодо відомих сталих академічних музичних форм) української естрадної музики відбувається як накопичення музично-виразового, загалом – художньо-композиційного, досвіду української естрадно-пісенної творчості, створення нею власної текстологічної (стилістичної) історії, котра вміщує в собі еволюцію класичного романсу, «російської пісні», циганського романсу, шансон та авторської пісні, також вокального джазу і джазової імпровізації, поступово все більше насичується іншими стилістичними інгредієнтами – стилями рок-музики, іншими «підстилями» молодіжної масової розважальної музики, специфічними мовними ознаками поп-музики. Не менш важливою стороною процесу пісенно-естрадної академізації є створення власної антології імен визначних співаків, естрадних виконавців, здатних персоніфікувати пісенно-масові образи, доводити таким чином наявність української пісенної естради,

Матеріал підрозділу 1.4 «*Семантична своєрідність вокально-естрадного українського виконавства з позиції теорії інтерпретації*» дозволяє стверджувати, що інтерпретація та інтертекстуальність – це дві сфери, з яких виникають і до яких повертаються творча дія, мистецьке осмислення, образна концепція в процесі вироблення цілісної семантики естрадно-концертної програми. Головними складовими інтертекстуальної сфери, що формується навколо естрадної вистави та зумовлює спеціальний режисерський інтерес до неї, є семантичні позиції або «точки зору» стосовно *співака як особистісного осередка, змістового стрижня всієї рухливої картини естрадно-сценічної дії*. Саме ці семантичні чинники упорядковують та приводять до цілісного художнього результату усі структурні показники естрадного виступу. З іншого боку, вокальне естрадне мистецтво, навіть при переважанні сольного начала та традиційної номерної концертної форми, прагне до театралізованої квазі-сюжетної побудови, яка дозволяє поглиблювати, збагачувати сценічні хронотопи, відкривати їх нові смислові об'єми, тобто підсилювати рольові аспекти сценічного образу.

Провідними формами інтерпретації, що розвиваються у певній послідовності та впливають одна на одну, розширюючи та зміцнюючи коло професійних завдань, в сфері естрадного вокального мистецтва є концертно-виконавська – вокально-артистична – режисерсько-постановочна, які поєднані поняттям сценічної дії, спільної для всіх видів інтерпретативної праці, також всі мають спиратися на єдиний образ «людини співочої». Від магістрального положення творчої особистості співака-соліста, що мовби притягує до себе й утримує усі нитки дії, залежить надання естрадній програмі характеру «виконавсько-режисерського театру».

У висновках до першого розділу зазначається, що естрадний вокаліст, який є музичним артистом-виконавцем особливого роду, не лише репрезентує специфічний конгломерат виразових засобів музичного мистецтва, а й демонструє майстерність у володінні об'ємним комплексом мистецьких якостей. З їх розвитком та поданням – в буквальному значенні останнього слова – пов'язані режисерські постановочні рішення естрадних концертних вистав. Останні повинні мати цілісний та завершений характер, тобто бути організованими як текстологічна єдність, включаючи мізансценічні розташування та рух учасників естрадних шоу, відповідні до задуму виконавців художньо-декоративне оформлення, костюми тощо.

Другий розділ «Стильові напрями та системні чинники сучасного українського вокально-естрадного виконавства як художньо-естетичного явища» містить чотири підрозділи.

Підрозділ 2.1 *«Відтворення та проектування «життєвого світу» в естрадному співі»* дозволяє виявити, що одним з найбільш важливих культурологічних завдань щодо сфери естрадно-масової музичної творчості сьогодні є встановлення взаємозалежності між жанровою природою цієї галузі та емоційно-чуттєвими факторами людської культури. Масовість та прикладний сенс естрадного пісенного мистецтва зумовлені саме відтворенням первинних «емоційно-почутєвих матриць» культури, також компенсативною психологічною функцією, яка виражається в наданні реципієнтам тих якостей переживання, що залишаються недостатньо здійсненими та усвідомленими у плинному повсякденному житті, але є потрібними саме для його успішності та для відчуття онтологічної повноти особистісного існування. Відзначені спільні та відмінні у порівнянні з оперною жанровою галуззю емоціологічні риси естрадної вокальної творчості, зокрема встановлюється магістральне значення для обох теми любові, одночасно принципова відмінність в формі її художньо-емоційній

презентації, що зумовлена різністю соціоестетичного статусу названих мистецьких видів.

У підрозділі 2.2 *«Процес стильової адаптації естрадного шлягеру в творчості українських естрадних співаків»* стверджується, що сьогодні справедливо вбачати в шлягерності стильову парадигму культури, що зачіпає не лише масові, а й елітарно-академічні форми: до шлягерної сфери потрапляють численні взірці «високої класики» у частковій текстовій переробці або в іншому технологічному застосуванні, за якими вони перетворюються на «загальні місця» сучасної популярної музики. Жанрова форма естрадного шлягеру визначається як специфічне вербально-музичне образне відображення життєвої реальності у її найближчому значенні та темпоральному представленні (у теперішньому часі) засобами естрадного вокального співу, таким чином позбавляючи її односторонніх звужуючих характеристик. Водночас з'ясовується ступінь актуальності цього явища для сучасних українських естрадних співаків (ширше – для сучасної естрадної вокальної культури). Зауважується, що одним з історичних витоків шлягеру є так звана кабаре-пісня, поезика та естетика якою можуть розглядатись як глибинна семантична основа даного жанрового різновиду естрадного співу. Наголошується, що нова академізація, поглиблена освітня професіоналізація естрадного співу, розширення авторських можливостей естрадних музикантів спрямовані саме до очікуваного підйому шлягерної практики як до сфери цілісного позитивного музично-естетичного впливу на суспільну національну свідомість. З явищем шлягерності – розвитком національного шлягерного стилю в царині естрадного вокального виконавства пов'язана й творча діяльність самого автора дисертації, зокрема його «хіти»: «Якщо любиш, кохай», «На Україну повернусь», «А липи цвітуть», «Душі криниця», «Місячне колесо», «Скрипалю», «Одна єдина», «Берег любові», «Осінній сад», «Скажу вам, дочки і сини», деякі інші. Специфічна шлягерна тематика та художня символіка реалізується в альбомах «Золота колекція», «Емігрантка», «Небеса очей твоїх», «Тополина любов», «Ріка життя». Виконання вказаних творів І. Бобулом дозволяє розширювати уявлення про стильовий зміст шлягерної форми естрадної музики з її вокально-виконавської сторони

Хід дослідження у підрозділі 2.3 *«Системні риси українського вокально-естрадного виконавства як художньо-естетичного явища»* свідчить про те, що, не дивлячись на достатню жанрову автономію та стильову визначеність, у мовному відношенні естрадна пісня, а тому й пов'язані з нею виконавські форми, зберігають перехідний характер, роль

посередника між різними верствами музичного мистецтва, навіть між виразовими системами музичної творчості, що набувають значення фундаментальних в естетичному відношенні. Музичне звучання стає головним «жанровим словом» в сфері естрадної вокальної творчості, вбирає до себе різні стилістичні начала, поєднує первинні та вторинні стильові витоки, формує новий жанровий стиль, що дозволяє йому констатувати особливу жанрово-експресивну інтонацію *як пісенну*, оскільки пісенність є типовим показником естрадного співу. Визначені наступні рівні формування вокально-естрадного стилю: загальні семантичні норми естрадного мистецтва – риторичні модули (синтетичні словесно-музичні); музично-композиційні ознаки – інтонаційно-слухові установки – логічні засоби музичного діяння (діалогічні смислові константи). Дані рівні обумовлені історичним становленням естрадного співу (естрадної концертної вистави) в контексті споріднених та відмінних жанрових мистецьких явищ, припускають розвиток *компаративно-когнітивного підходу*.

Відзначено, що саме й тільки в естрадній формі, укріпленій участю музики, споконвічно ліричного виду мистецтва, ліричне одиничне, індивідуально-особистісне, завжди домагається перемоги, етико-етичної переваги – на відміну від домінування фатального екзистенціального початку або непереборних соціально-історичних обставин у трагедійному й драматичному академічних творах. Саме від цього, тобто від того, наскільки вдалим є це узагальнення – відтворення загальних соціальних ідеалів, наскільки актуальною є форма їх індивідуальної презентації, залежить творчий успіх естрадного виконавця. Тому семантично організуються сталі союзи між авторам текстів та музики пісень і їх виконавцями; дана триєдність авторського естрадно-пісенного складу є вже майже неодмінною конститутивною рисою вітчизняного естрадного пісенного мистецтва.

У підрозділі 2.4 «*Універсалізація образу особистості у досвіді музично-естрадної творчості*» розглядається діяльнісно-видова синтетичність естрадної інтерпретації, що є еквівалентною до мовної синтетичності естрадної вистави; відмічається, що пріоритетними у здійсненні текстового устрою естрадного дійства будуть три практично-творчі складові: режисерська візуально-сценографічна, авторська поетично-музична, що закладає основу концептуалізації всієї сценічної події, співочо-артистична рольова, що вносить індивідуально-осмислююче начало, але також поєднує у музично-семіотичному плані всі провідні символічні показники (коди) естрадної концертної вистави. Уточнюється, що особистісний «образний портрет» естрадного виконавця-співака, що створює осередок художнього

процесу, має особливу об'ємність і динамічність, оскільки реалізується на основі і словесного тексту, і музичного звучання, і сценічного руху; тому співоча інтерпретація естрадного образу («естрадно-образного портрета»), з'єднуючись зі специфічно-артистичною, набуває якості індивідуально-рольової *синергійності*.

Аналіз текстів пісень, що утворюють репертуар сучасного естрадного співака, який дотримується провідного національно-стильового напрямку розвитку даної жанрової галузі, свідчить про те, що в плані семантичної репрезентації вони спрямовані до моделювання позитивних, але складних, часто амбівалентних емоційних станів, надаючи переживанню естетичної вагомості та збільшеності. Тут переважаючими є переживання кохання (любов як всезагальний символ осмисленості людського життя), ставлення до природи як співчуваючого начала та дзеркала людських стосунків (пори року як метафори вікової динаміки людського існування, мінливості та характерних ознак кожного «часового поясу» життя), образ близької людини, що може ставати відчуженим (пошук альтер-его як завжди незавершений), серце, душа, поєднані з вірою (переживання долі та протистояння їй), предметні ознаки рідної країни, Дім як місце проживання рідного народу, Батьківщина, у тому числі рідна мова, як словесна, так і музична (стан піднесення від переживання співпричетності до рідної людської спільноти та її історії), ідея добра та добротності як головного способу прояву людяності (стан розчулення та ювіляції, кульмінаційні фази розвитку пісенної національної поезики), д. і.

У висновках до другого розділу виявляється, чим зумовлений феномен «зірки» масової, тобто пов'язаної з повсякденним життєвим світом та контамінацією у ньому індивідуальних людських потреб й мотивацій, музичної культури. Зокрема, зазначається, що «зірка» – це завжди виконавець (виконавиця), який не лише уособлює привабливі та бажані зовнішні риси, а й означає можливість іншого – яскравого «до зірковості» – буття, тому дарує яскраве та особливе за інтенсивністю емоційне враження. Інакше кажучи, *«зірки» створюються ставленням до них, формуються з певного когнітивного контенту, котрий виникає в процесі та внаслідок сумісного сприйняття музично-концертної вистави – презентації важливої суспільної ідеї, що найкраще втілюється художньо-метафоричним (символічним) музично-поетичним шляхом.*

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє пропонувати заключні визначення та поняттєві узагальнення, формувати підсумкову теоретичну модель вивчення вокально-естрадного виконавства в Україні як цілісного системного феномена, що має власну жанрово-стильову ієрархію, формується у широкому соціальному та художньому контексті, має власні гносеологічні та аксіологічні ознаки, виводить сучасне і актуальне на рівень універсальних категорій – скерований до ідеї всезагального глобалізованого соціуму, надаючи ціннісного темпорального виміру повсякденній свідомості, веде до нової академізації, тому базується на принципах професійної композиторської й виконавської творчості та здійснює стильові і стилістичні інновації. Підпорядковуючи ліричну, індивідуально-особистісну образну музичнопоетичну сферу, воно надає їй особливої мовної концептуалізації.

Відповідно до мети дослідження, визначені чинники та засоби жанрового формотворення та стильового розвитку вокально-естрадного виконавства в Україні кінця ХХ – початку ХХІ століття, серед яких головними є взаємодія первинних та вторинних умов творчості, академізації та омасовлення; автономізація, набуття самобутності, у тому числі етнічної, та розширення хронотопічних орієнтирів, у певній відповідності тенденції глобалізації, що особливо зростає при дотичності до рок-культури та джазової сфери; синергійність; повторюваність-канонізація та зростання авторського особистісно-образного начала. Узагальнюючим значенням наділяється тенденція шлягерізації, що є показовою й типовою саме для вокальної галузі естрадної творчості, дозволяє їй успішно змагатися з оперними та іншими музично-театральними виконавськими артефактами.

Відповідно до завдань роботи, визначені провідні тенденції жанрової стратифікації українського вокально-естрадного виконавства у загальному соціокомунікативному контексті і виявлені системні риси українського вокально-естрадного виконавства як художньо-естетичного явища.

1. Визначається, що естрадно-вокальна творчість займає особливе місце в психологічному «світі життя» пересічної людини, завдяки здатності активізувати свідомість і розсувати особистісні «горизонти очікування». Вона розвивається як жанрова галузь, що допускає створення власної аксіології і міфології, адресованої сучасній дійсності, використовує високі етичні мотиви, драматичні сюжетні колізії, складні життєві проблеми, але розв'язує їх засобами «загальних місць» та апеляції до вже наявного досвіду сприйняття та оцінки, як в загальножиттєвому, так і в художньому значеннях, тому передбачає стильове й мовне запозичення-повторність, хоча і в певних межах.

Водночас естрадній творчості, особливо в її синтетичних проявах, разом з видовищним рядом та постановочними сценічними ефектами, властиві гра з художнім матеріалом, і порушення «комунікативних очікувань», що знаменує прагнення до новизни – евристичності.

Але корінна властивість естрадної вокальної творчості як співо-гри або театру одного актора, що формуються в жанровій сфері шоу-програм – пріоритет виконавської форми, що набуває нових синтетичних характеристик, охоплює всі параметри художньої дії та постає її стрижневим началом.

2. Доведено, що головним фактором єдності виступає постать виконавця–співака, навколо якої організується сукупність композиційно-сценічних траєкторій, тобто весь матеріал вистави з його хронотопічними ознаками та вимогами. Якщо вокаліст-виконавець знаходиться в епіцентрі естрадної дії, то стосовно його художньо-психологічного тезаурусу, тобто по відношенню до семантичних констант створюваного ним образу сучасної особистості, провідними виявляються музично-мовні засоби, конотативне коло музичної стилістики.

Особливості його формування зумовлені тим, що воно не передбачає індивідуалізації окремих структурно-сміслових прийомів, навпаки, вишикується шляхом широкого інтонаційного жанрово-стилістичного узагальнення, відбирає ті типові засоби музичної виразності, які входять до повсякденної музичної свідомості, тобто є носіями сучасної звичаєвої музичної неориторики. Звичайно, і в цьому випадку музичний образ є оригінальною стилістичною конкретизацією музичного змісту, тобто набуває якості вторинності – навіть за умови зниження рівня авторизації матеріалу, розчинення «голосу соліста» в загальному звучанні «голосів естради». Але серед критеріїв вибору стилістичної фігури як логіко-семантичного прототипу музичного образу визначальними залишаються легкість (полегшеність) та тривіальність як обов'язкові якості естрадної пісенно-шлягерної практики. Також підкреслимо, що «героєм» у царині вокально-естрадного дійства є такий персоніфікований образ, котрий має високий ступінь усупільнення, несе в собі значиму соціальну ідею та формується на основі типової жанрово-мовної експресії.

3. Виявлено, що *розкриття семантичної своєрідності вокально-естрадного українського виконавства з позиції теорії інтерпретації* дозволяє приходити до наступних узагальнень та висновків.

Якщо розглядати естрадне вокальне виконавство як різновид музичного тексту, що передбачає особливі прояви інтертекстуальності, то в ньому можна

знайти нашарування художньо-видових рядів, виразових форм та значень, художньо-мовних засобів та інтерпретативних прийомів. З боку специфічних завдань художньої комунікації, воно постає узагальненою формою музично-артистичної діяльності, що навіть здатна претендувати на універсальність та володіє власними сценічно-постановочними канонами, поповнює когорту «вічних образів» і «вічних тем», отже, ціннісних концептів культури, але в їх новому популяризованому розумінні. В даній галузі також існують взірцеві композиційні та семантичні моделі, наслідування яких є визнаним способом долучитися до естрадного вокально-виконавського професіоналізму.

Категорія музично-сценічної гри стосовно вокально-естрадного виконавства набуває нових параметрів, передбачає складний комплекс художніх здібностей і особистісно-артистичних якостей, останнім часом – і застосування нових технологічних сценічно-постановочних «контамінацій», що ще більше підсилюють синтетичну природу сценічної поведінки і самовираження естрадного співака, вказують на її власні нові «академічні норми» (які повинні відображатися у формах освітньо-професійної підготовки).

4. Виокремлення стилєвих тенденцій проектування «життєвого світу» в естрадному вокальному співі та вивчення процесу стилєвої адаптації естрадного шлягеру в творчості українських естрадних співаків дозволяє стверджувати, що персоналізація як властивість вокально-естрадного виконавства передбачає, перш за все, залучення певних мовно-особистісних ознак, за якими можуть розпізнаватися соціально статусні типи поведінки, психологічного реагування, емоційної самоідентифікації тощо. Причому у процесі концертного виступу вони представлені оновлено, в єдиній художньо-комунікативній стратегії, що дозволяє укрупнювати деякі з них, наприклад деталізовані прийоми словесно-мовленнєвої риторики або, навпаки, музично-інтонаційне піднесення та змістове узагальнення. В новій смисловій єдності естрадного вокального тексту соціальна статусність мовної поведінки змінюється на естетично-художню, тобто набуває іншого ціннісного виміру. Вона наповнюється новими якостями як тими особистісними значеннями, котрі виникають при наявності творчої свободи, підйому над буденністю, енергії позитивного співчуття.

Таким чином, осередком *естрадної аксіології гри* є вокальний мелодичний вислів – образний самовияв артиста, що набуває індивідуально-стильового характеру завдяки особистісним рисам виконавця.

Вокальний голос – спів – умовна сценічна роль, відповідна до змісту пісні виявляють внутрішню психологічну межу сценічного простору як

художнього та зі спеціальними художніми намірами створеного. З їх допомогою виконавська інтерпретація здійснює семантичне кодування – відзначає провідні символи, зав'язує головні символічні вузли, що допоможуть здійснитися прихованому психологічному сюжету, увиразнити ключові переживання, музично підвищити значення людської мови.

У зв'язку з цим виділяється жанрова форма шлягеру, що може віднайти свої художні пролегомени в композиторській розважальній музиці початку ХХ століття, має власні структурно-композиційні та семантичні витoki, передбачає високий рівень художнього моделювання з широким охопленням соціокомунікативного матеріалу, потребує мистецької майстерності та психологічної зрілості від авторів та виконавців, часто зумовлюючи наближення їх професійних якостей та завдань.

В контексті української естради здійснення жанрових вимог шлягеру потребує значної збиральної, синтезуючої та перетворюючої праці, метою якої є вдале художньо-цілісне моделювання стильових прикмет різних виразових музичних систем, з їх зумовленістю різними субкультурами, тобто з врахуванням складних стилістичних посилянь та змістових асоціацій, з відбором саме тих етичних та образних рішень, які відповідають позитивній колективній програмі існування людини – в межах та в контексті глобалізованої світової культури. Інакше кажучи, треба віднайти нові виправдання та пояснення стереотипізації людського життя як способу вирівнювання та узгодження людських екзистенцій, їх примірювання та примирення, поза якими звичайний хід людського буття є неможливим.

Тому значення шлягерної форми, суспільна роль естрадного шлягеру у системі масово-популярної академічної культури є надзвичайно високими. Власне, нова академізація, поглиблена освітня професіоналізація естрадного співу, розширення авторських можливостей естрадних музикантів спрямовані саме до очікуваного підйому шлягерної практики як до сфери цілісного позитивного музично-естетичного впливу на суспільну національну свідомість.

5. У цілому, висвітлення явища нового академізму у жанрово-стильових формах естрадного вокалу та розкриття значення образу особистості у музично-естрадній творчості дозволяє стверджувати, що «шлягерна культура» передбачає підвищену емпатійність, що дозволяє вкорінювати у суспільну свідомість певні емоційні матриці, привчати до визначених способів переживання. Музикант-виконавець, створюючи образ умовної особистості, постає і свого роду автором художньо-комунікативної ситуації та викликаних нею почуттів, переживань. Він сам сягає височини

«еталонного смислу», завойовує обрії омасовленої людської свідомості вже в цій якості. Таким шляхом посилюється значення художньо (музично) створених ним ідей, тем, виразових прийомів, тобто усього мовного часопростору, здатного входити до галузі культурних артефактів, брати участь в розвитку і зміцненні семіосфери культури.

«Зірки» естрадно-пісенної творчості – це, перш за все, саме співаки, тобто музиканти-виконавці, творчість яких перевершує значення окремої его-концепції, виявляє підпорядкування окремого індивідуального буття творчій енергії загальнозначущих смислів. Відтак виконавець стає більшим за власну творчу діяльність, стає суспільно значущою особистістю, яка викликає інтерес сама по собі, як успішне упредметнення вищого уявлення про призначення людського життя у протистоянні невинному часу.

6. Головним єднальним чинником, дієвим художньо-організаційним осередком естрадної творчості стає *постать виконавця-співака*, а з художньо-комунікативних функцій на перший план виходить «глобальна функція «портретування» засобами вокального голосу. Звідси й визначення головної «комунікативної стратегії пісенного жанру» як такої, що здійснюється *в опорі на особистості співаків-виконавців, передусім – на їх вокально-голосові якості, інтонаційні можливості естрадного сольного співу, що постає, таким чином, особливим виконавсько-психологічним феноменом*, зумовлюючи й особливе ставлення до того, хто безпосередньо уособлює даний феномен.

У цілому, визначаються чотири провідні тенденції розвитку вокально-естрадної жанрово-стильової системи, що надають їй художньо-творчої та культурно-семантичної автономії – театралізація, фестивалізація, академізація та персоналізація. Перша та друга дозволяють проводити порівняльні характеристики між естрадним мистецтвом в його вокально-сценічних музичних формах та оперною творчістю й композиційними нормативами музичної комедії; третя пояснює нові якості вторинного професіоналізму, що стають провідними в естрадному виконавстві. Остання й головна, оскільки фокусує попередні у річищі індивідуально-творчої діяльності, тобто надає їм енергії особистісно-сміслового здійснення, зумовлює особливу увагу до постаті виконавця-співака.

Визначається, що жанрові форми та стильові конотації українського вокально-естрадного виконавства – це: з боку жанрової форми – естрадна вистава, шоу-програма з провідним значенням вокальних виступів, концертна естрадна програма, пісенний альбом (цикл), пісня як популяризований різновид авторської музично-віршованої композиції, шлягер як логічна кульмінація розвитку популярної пісенної форми; з боку стильових

тенденцій, смислових проєкцій – театралізована презентація естетичних позицій, мовна концептуалізація, що найбільше та найхарактерніше проявляється у музично-семіотичному аспекті, у всіх виразових планах передбачає укрупнення та лаконізацію, певну емблематичність провідних образів, смислових рішень; створення персоніфікованих сценічних іміджів, які набувають якостей взірцевості, на цій основі – зірковості у контексті масового музичного діяння та сприйняття.

Таким чином, родова та видова природа естрадної вокальної музики пов'язана з явищем звичаєвої культурної свідомості, яка не відділюється остаточно від перебігу звичаєвого часу, але дещо здіймається над ним, дозволяє узагальнювати його координати та вектори, краще володіти ним. Для цього вона приймає, поряд з узагальненістю, пізнаваністю, повторюваністю змістових та композиційних ознак, нову театралізовано-ігрову умовність та «фестивалізується», тобто оголошує найближчу життєво-буденну (або професійно-обов'язкову) ситуацію «топосом свята», тим самим надає їй піднесеного характеру та налаштовує на здійснення емоційних очікувань реципієнтів, у самому широкому представленні останніх.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Статті у наукових виданнях, затверджених МОН України
як фахові за напрямом «мистецтвознавство»*

1. Бобул І. Явище нового академізму у сучасних формах естрадного вокалу // Музичне мистецтво і культура: Науковий вісник Одеської національної музичної академії ім. А.В. Нежданової: зб. наук. статей / гол. ред. О.В. Сокол. Одеса: Астропринт, 2016. Вип. 22. С. 285–295.
2. Бобул І. Провідні тенденції жанрової стратифікації українського вокально-естрадного виконавства // Музичне мистецтво і культура: Науковий вісник Одеської національної музичної академії ім. А.В. Нежданової: зб. наук. статей / гол. ред. О.В. Сокол. Одеса: Астропринт, 2016. Вип. 23. С. 58–68.
3. Бобул І. Семантичні властивості вокально-естрадного виконавства у контексті теорії інтерпретації // Музичне мистецтво і культура: Науковий вісник Одеської національної музичної академії ім. А.В. Нежданової: зб. наук. статей / гол. ред. О.В. Сокол. Одеса: Астропринт, 2017. Вип. 24. С. 190–201.
4. Бобул І. Образ сучасної особистості в українській естрадно-пісенній творчості // Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство. К., НАКККіМ, 2017. С. 154-159.

Статті у наукових іноземних виданнях

1. Бобул І. Стильова адаптація жарової форми шлягеру в творчості українських естрадних співаків // *European Applied Sciences: [Wissenschaftliche Zeitschrift / Redaktionskollegium Prof. Dr. phil. Lutz Schumacher, Prof. Dr.-Ing. Johannes Pinnekamp und and. Stuttgart, Germany. 2017. P. 55–58.*

Європейські прикладні науки: [науковий журнал / ред. кол. проф. філ. Лутц Шумахер, проф. Джон Піннекам та ін.]. Штуттгарт, Німеччина. 2017. С. 55–58.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Бобул І. Вокально-естрадне виконавство як соціокомунікативний феномен // *Музикознавство і гуманітарні науки. Періодичне наукове електронне видання. URL: <http://www.musicology-humanities.com/index.php/test>.*

2. Бобул І. Критерії вивчення сучасного українського вокально-естрадного виконавства як художньо-естетичного явища // *Матеріали Міжнародного музикознавчого семінару «Музикознавче слово в інформаційному контенті (пост)сучасності. Одеса. ОНМА ім. А. В. Нежданової. 11-18 червня 2018 р. URL: <https://online.officerecovery.com/ru/word/>.*

АНОТАЦІЯ

Бобул І. В. Жанрові форми та стильові конотації вокально-естрадного виконавства в музичній культурі України кінця ХХ – початку ХХІ століття. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 «Теорія та історія культури». – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури України. Київ, 2018.

У дисертації пропонується вивчення музично-естрадного виконавства у контексті процесів соціокультурної комунікації, визначаються стильові напрями та системні чинники сучасного українського вокально-естрадного виконавства як художньо-естетичного явища.

Виявляються тенденції омасовлення та академізації як відбиття антиномічної природи естрадних форм музичної творчості та характеризуються магістральні тенденції жанрової стратифікації вокально-естрадного виконавства в Україні.

Вивчення явища нового академізму у жанрово-стильових формах естрадного вокалу дозволяє визначати семантичну своєрідність вокально-естрадного українського виконавства з позиції теорії інтерпретації.

Послідовно розкривається зміст процесу відтворення та проектування «життєвого світу» в естрадному співі, також визначаються складові процесу стильової адаптації естрадного шлягеру в творчості українських естрадних співаків. Матеріал та методологічні засади дослідження дозволяють знаходити та категоризувати системні риси українського вокально-естрадного виконавства як художньо-естетичного явища.

Доводиться, що серед магістральних тенденцій стильового розвитку вокально-естрадного виконавства настійливо виділяється академізація, але з особливими рисами, тобто суттєво оновлена та перебудована відносно попередніх сталих форм.

Виділяється жанрова форма шлягеру, що може віднайти свої художні пролегомени в композиторській розважальній музиці початку ХХ століття, має власні структурно-композиційні та семантичні витоки, передбачає високий рівень художнього моделювання з широким охопленням соціокомунікативного матеріалу, потребує мистецької майстерності та психологічної зрілості від авторів та виконавців, часто зумовлюючи наближення їх професійних якостей та завдань.

Ключові слова: вокально-естрадне виконавство, жанрова стратифікація українського вокально-естрадного виконавства, стильові властивості естрадного вокалу, «художній світ» шлягеру, стильова персоніфікація, новий академізм, образ особистості, артистична синергія, «зірка» музично-масової культури, естрадно-сценічна дія, художньо-ігрова концептуалізація.

SUMMARY

Bobul I.V . Genre Forms and Style Connotations of Vocal-pop Performance in the Musical Culture of Ukraine at the End of the XX – Beginning of the XXI Century. – Qualifying scientific work as a manuscripts.

The thesis for the degree of PhD of arts by specialty 26.00.01 "Theory and History of Culture". National Academy of Cultural and Arts Leaders, Ministry of Culture of Ukraine. Kyiv, 2018.

The dissertation offers the study of musical performances in the context of the processes of socio-cultural communication, the style trends and systemic factors of contemporary Ukrainian vocal-pop performance as an artistic and aesthetic phenomenon are determined.

The tendencies of mass characterization and academic formation as a reflection of the antinomic nature of variety forms of musical creativity are revealed and the main tendencies of genre stratification of vocal-pop performances in Ukraine are characterized.

Studying the phenomenon of the new academicism in the genre-style forms of pop vocal allows to determine the semantic peculiarity of vocal-pop Ukrainian performances from the standpoint of the theory of interpretation.

The content of the reproduction and designing of the "world of life" in pop singing is consistently revealed, as well as the components of the style adaptation of the pop show in the works of Ukrainian pop singers are determined. The material and methodological principles of the study allow to find and categorize the system features of Ukrainian vocal-pop performance as an artistic and aesthetic phenomenon.

It is proved that among the main tendencies of the stylistic development of vocal pop performances, academization is strongly emphasized, but with special features, that is, substantially updated and restructured relative to the previous stable forms. In the field of pop music, there is its own "classics" and other value orientations, similar to the artistic and aesthetic criteria of traditional "serious" musical creativity. Today, it is in the so-called "light" music that important questions of human existence are embodied, represented and perceived in an understandably popularized artistic form, and they are brought to the same concert-theater and philharmonic grounds on which traditional academic performance is based.

The implementation of the research goal - the determination of factors and means of genre shaping and stylistic development of vocal variety performance in Ukraine at the end of the 20th - beginning of the 21st century - is based on solving a number of tasks. Chief among them are the study of the leading trends of the genre stratification of Ukrainian vocal variety singing in the general sociocommunicative context; singling out the stylistic tendencies of the design of the "life world" in pop vocal singing, in particular, the features of the stylistic adaptation of the pop hit in the works of Ukrainian pop singers; lighting the value of the image of the personality - artistic personality factor - in musical pop-art.

The main factor of unity is the figure of the performer-singer, around whom a set of compositional-stage trajectories is organized, that is, all the material of the performance with its chronotopic features and requirements. If the vocalist is in the

epicenter of pop action, then in relation to his artistic and psychological thesaurus, i.e. in relation to the semantic constants of the image of the modern personality created by him, the leading ones are musical-language means, the connotative circle of musical stylistics. The subject-sign side of the image (that is, its emblematic projections and symbolic area) is determined by a typical genre (genre-primary) expression as an auditory form of evaluation of collective communicative experience.

The genre form of the hit is distinguished, which reveals its artistic prolegomena in composer entertainment music of the early twentieth century, has its own structural compositional and semantic origins, suggests a high level of artistic modeling with a wide coverage of sociocommunicative material, requires artistic skill and psychological maturity from authors and performers, often causing the convergence of their professional qualities and tasks.

Keywords: vocal-pop performance, genre stratification of Ukrainian vocal performances, stylistic properties of pop vocal, "artistic world" of smash hit, style personification, new academicism, personality image, artistic synergy, "star" of musical-mass culture, stage action, artistic-game conceptualization.